

DAVÍÐ ERLINGSSON

SAGA UM CALLINIUS SÝSLUMANN

Lausamálstexti og rímur

I. CALLINIUS SAGA

I.1. HANDRIT. ÚTGÁFA. Handritið Additional 4859 í British Museum er sagnasafn í arkarbroti komið úr Vigur. Í því eru 24 sögur,¹ og á titilblaði segir, að Magnús Jónsson hafi sett efnið saman.²

Að meginhluta er handritið skrifað af Jóni Þórðarsyni, skrifara Magnúsar. En forsiðan,³ efnisyfirlit handritsins og þrjár fremur stuttir sagnatextar eru skrifaðir af öðrum, líklega Magnúsi Ketilssyni, frænda Magnúsar Jónssonar.⁴ Sögurnar þrjár eru Callinius saga, sem hér er prentuð, ævintýri um Sniðúlf bónda og hans ótrúu konu,⁵ og sagan af Tító og Gesippó.⁶

¹ H. L. D. Ward, *Catalogue of Romances in the Department of Manuscripts in the British Museum* I (1883), bls. 843, 394–5, 403, 405, 196. Um Callinius sögu sjá bls. 844.

² Allt sagnaefni handritsins er talið fram hjá Jóni Þorkelssyni í *Arkiv f. nord. filol.* VIII (Lund 1892), bls. 202–203. Sbr. einnig Jón Helgason, *Hervarar saga* (STUAGNL 48, Kbh. 1924), bls. xlv–xlvi, og í *Acta philol. scand.* IX (Kbh. 1934–35), bls. 159–160; Foster W. Blaisdell, *Erex saga Artuskappa* (Edit. arnam., ser. B, XIX (Copenhagen 1965)), bls. xlv–li.

³ Forsiðumál bókarinnar er tekið upp hjá Jóni Helgasyni í *Kvæðabók úr Vigur* (Kaupmannahöfn 1955), bls. 13–14 í inngangi.

⁴ Niðurstaða Agnete Loth, sjá grein hennar í *Opuscula* III (Bibl. arnam. XXIX, 1967), bls. 95–99.

⁵ Bl. 313r–v í handritinu. Skv. skrá A. Loth um rit m. h. Magnúsar Ketilssonar hefur hann skrifað þessa sögu ekki sjaldnar en þrisvar, hér í Add. 4859, í Add. 11.153 (annarri bók úr Vigur) og í AM 578 i 4to. Saga þessi er hin sama og H. Gering lét prenta í *Íslendzkum ævintýrum* sem nr. 9 (I, bls. 28–30) og textinn runninn frá einhverju miðaldahandriti.

⁶ Bl. 367r–370v í handritinu. Þetta er þriðja síðasta sagan (nr. 98) í Decamerone eftir Boccaccio, efalaust þýdd eftir erlendri prentaðri bók. Um danska prentun virðist ekki að ræða, og er þá sennilegast, að órannsökuðu máli, að þessi íslenska þýðing sé reist á þeirri þýzku gerð sögunnar sem Martin Montanus skrifaði eftir eldri þýzkri þýðingu og prentaði í smásagnabók sinni *Wegkürzer*, er fyrst kom út 1557. Fleira efni frá Montanusi er að finna í íslenskum sagnasöfnum í handritum.

Þessar þrjár sögur hafa upphaflega verið hver sér um blaðsíðutal, en það hefur verið strikað út þegar þeim var fundinn staður í safninu og samræmt blaðsíðutal sett á bókina alla. Aftan við söguna af Tító og Gesippó hefur skrifari hennar sett ártalið 1697, og kemur sá tími heim við Vigrarvist Magnúsar Ketilssonar (1696–1700). Af tímasetningum Jóns Þórðarsonar við texta sína sést, að þeir eru skrifaðir nokkru fyrr, og virðist vel mega vera, að Magnús Ketilsson hafi búið safnið til að fara saman í bók.

Texti Callinius sögu eftir afritinu í Add. 4859 er prentaður hér eins stafrétt og auðveld prentföng eru til. Úr böndum og styttingum, sem mikið eru notuð, er leyst án auðkenningar. Um stafsetningu þarf hér fátt eitt að segja. Lítið *o* ofar ritlínu er fjölnotað fyrir *or*, *ór* (*ör*), *ör* (*ør*), ekki sízt í spurnarorðum. Það er prentað sem *or*. Á svipaða lund er orðið *kongur* leyst þannig úr styttingu sinni, enda þótt skrifarinn setti *köngur*, er svo bar við að hann skrifaði fullum stöfum. Torgreint er stundum á milli *y* og *ij*, og mætti því eitthvað vera á mis um það. Munur á tvídepli og tvíbroddi yfir sérhljóðatáknum er stundum ógreinandi, og er tvídepill látinn standa fyrir hvoratveggu. Greinarmerkjasetningu er haldið, en breytt er út af upphafsstafasetningu handritsins þannig, að upphafsstafir eru ekki prentaðir nema í eiginnöfnum og málsgreinaupp-höfum. Kemur hér regla í stað óreglu handritsins.

I.2. CALLINIUS SAGA eftir *Brit. Mus. Add. 4859*, bl. 142v–145v.

Hier býriar søgubætt Callinij

Svo finnst j fornumm saugnumm ä lätinest mal ritad, ad Fracka kongur hafe under sijnu vallde haft marga tigna menn, og ä medal annara tijg-inna manna þann stjórnara er sumer menn kalla godords mann edur
 5 sýslumann edur og svo jafnvel riettara kongsinns, hvor ed af kongenum var so vel metenn yfer það framm er hanz nafnböt tilhljiddde, ad var undrunarlega yferbærelegt, og athugavert, hvor sæmd og efterlæte

Sjá Louis Sorieri, *Boccaccio's Story of Tito e Gisippo in European Literature* (New York 1937), passim, en sérstaklega bls. 215–217. J. Bolte, endurútg., *Martin Montanus Schwankbücher (1557–1566)*, pr. í Bibliothek des Literarischen Vereins in Stuttgart, nr. 217; Tübingen 1899. Historia Gisippi und Tití, sjá Wegkürzer, kap. 42.

heimsens ad honum laut j øllum stødum, hanz nafn var Callinius, Þui
 var eý ölijkt, sem hann fære sveimande j kongsins götze, og þad þar
 10 ýfer framm, ad hann reiknade sig fyrer kongsenns výrdinga og medlætes
 skulld þann metnadarfullasta og dramblätasta herra, enn vard þö æ
 sekur af köngsins sæmdum, nær hellst sem hann liet riettan reikning
 äfalla. Nu sem ad svo hafa leinge frammfared hanz metord og metnadur
 þa verda þau tijeinde j landinu, ad Fracka kongur geingur fram al-
 15 mennelegan veg allrar veralldar og deide, vurdu þa haufdingia skipte j
 rijkenu, tekur þa nijr kongur nija rädgiafa og reiknara ýfer sijnu götze,
 visse hann þad sem hättur er heimsins, ad hält er hiöled, og þegar
 annar klifrar upp, steipest annar nidur, þvi eru nu giorfer rennarar og
 rijdendur umm allt rikid med nýum og ströngum briefum, ad aller
 20 valldsmenn, hvorrar hellst stiettar edur slektar sem væru er hefdu
 nockur liene haft af crönunnar götze, skilldu än dvalar til hallar kongs-
 inns koma efter hanz bode, ad änefnadum tijma og deige, til ad giefa
 skinsamlega skyrslu fyrer ummending og ijstödu sinnar medferdar.
 Svo fullgiordest nu þetta möt, ad nær sierhvor ransakadest ýfersetra, þa
 25 pröfadedest og satt giordest, ad þar bäru fäer þurrann hälm, þviad ords-
 qvidur forn talar svo, ad marger eru kongs þiöfar. Var þad þö eirna
 frekast og stærst, um herra Calliniumm, er vier nefndum, þviat magnan
 var mest i hanz framferde, j þvi hve illa hann hafde sig halldid, þviat
 traust og heimugleikur kongsinns blijdu hafde so forblindad hann bäd-
 30 um augum, ad hann visse alldri ut fyrer þau svik og daglega tæring ad
 siä, er hann hafde uppsöad kongsins götze, friälst og andvaralaust, sem
 þad være hanz eigenn födurleifd. Og fyrer þvi ad atferdenn äsakar hann,
 fiell sä ender ä hanz mäl, ad hann steiptest burt ür þvi götze, sem hann
 kallade sitt, og vard þvi svo snaudur og snöggur hier efter vordinn, ad
 35 valla mätte hann sig edur sinn skösvein vel fæda, og enn sýdur klæda,
 var honum þvi i hiarta jafnadarlega þetta ummkast ed mikla, og þvi
 þungbærri, sem þad af bar ødrum þviat fram i hnignanda alldur hafde
 hann med mörgum öleifelegumm gýrndum, veralldar mekt og vellisting-
 um lifad, fiekk og allmiklar výrdingar yfer sitt stand framm, sem ädur er
 40 sagdt, um alla sijna daga, Þvi fellur ä hann mikel öþolenmäde, hugar
 ängur, vesölld og volæde, so hann ängradest nött og dag, þvi meir og
 framar sem fralijdur med särre sorg og öinde, þviat hvorninn sem hann
 vellter sier dag og nött j vöku og svefne, þa gietur hann aungvan veg
 funded sier til uppreistar, vegna þess, ad þar söad var fied, vard einginn

45 eftergöngan nie helldur ordlofid, einginn leit hann nu miskunaraugum
 af hanz fyrre vinum, og einginn þeirra lietst hann þeckia, hvar fyrer
 hann sat med lütu höfde, fullur med sorg og süt, allt inn til þess ad eirn
 dag ber svo vid, ad jnn kiemur til hanz madur, i hüs þad er hann her-
 bergde, svo älots, ad bunade og klæda snide, sem kaupreckum tijdt er,
 50 hvor ed honum ad öllu ökiennur var, og ei visse hann sig fyrr þennan
 mann sied hafa, Þesse nijkomne madur settest nidur nálægt honum, sem
 hann være komenn þess erendess þängad, ad verda honum til huggunar,
 j hanz uppäfallande raunum og mötlæte, spýriande hann því epter
 höglega, svo sem visse hann ecki hvý þad sætte, ad hann sæte so ein-
 55 mana þar, og hvad þad hellst sie sem honum være ad ängre, bad ad
 hann villde sier þad under vijsa og kunnugt giöra, hellst þess vegna, ef
 hann kinne ad gieta honum lidsinnt j hanz þrautum, Enn Callinius
 stunde vid, þagde og svarade öngvu, Þä s(eiger) hinn nijkomne svo, og
 tók til orda, þad sie eg nü s(agde) hann, ad öll þijn andlitz fegurð er j
 60 burt horfenn, og sä blöme er þu barst fordumm, nær eg sä þig er giör-
 samlega horfenn, enn nu ertu dreiginn under eimd, og hattad svo sem
 því grase, sem fellur i froste og fölnar. Nu bydst eg til ad heira af hvoriu
 þitt ängur ordsakast, vegna þess, ad eg ökiennur er i þessu efne, og
 veit hier eckert um, hvor kann vita, nema þu nockurn lietter fä kinner,
 65 ef ad eg legda til nockurt räd med þier, og sýnist mier, sem ei duge
 öfreistad, og er Callin(ius) heirer þesse hanz svör, er honum virdast sier
 heilnæm og þægeleg vera mune, þä so sem riettest nockud af honum
 mesta hliödlinded, tekur því til mäls, og býriar ad seigia honum allt
 umm sijn efne frá upphafe allt til enda, enn hinn hlijder, og þeiger ä
 70 medann, Sijdan s(eiger) kaupmadur hinn nijkomne, þad er ætlan mijn
 s(eiger) hann, ad eg fäe fliött räd til ad lækna þijna hugsött, af hvoriu
 þu nu mikla þraut og kvalræde hefur, so frammt sem vid verdumm kaup-
 sätter, giörest því ei þörf umm þetta efne längordt ad hafa, edur þad
 hvorz eg beidast vil, ad sie svo eg kome mijnum listum og kunnättu svo
 75 vid, ad þu fäer aftur alla þijna fyrre sämd, þä skalltu, efter so morg är
 lidinn, sem eg äkvarda fyrerläta ättiörd þijna j Franns, og reka kaup-
 ferder med mier, og vera mier handgeinginn alla þijna daga, og uppä
 þennan skilmäla, er vid setia skulumm ockar i mille, vilier þu jäta hon-
 um, skalltu giefa mier handsal þitt fyrer skilrijkumm vottumm, Þessu
 80 jätar Call(inius) greidt og gladlega, þviat ägyrne fiär og metnadar giefur
 honum öngvan grun um þad, hvad hier leindest i skilordenu, eda þad

hvor biöda mune, edur hvad leinge vara skule, og ad svo giördu, med vottumm og handsöllum, skilia þeir.

Enn efter föa daga lidna hier fra, bregdur svo vid, ad sendebodar
85 Fracka kongz koma til þess hreisess, er Callin(ius) lä inne j, Þeir bera
honum bref kongsinns innsiglad, og sem það er uppbroted, og yferlesed,
seigest svo þar jñne, ad kongur siälfur seiger sig brotlegan mann vord-
inn, og nu ydrandi, fyrer það, ad so säemeleg persöna var afflett nockurn
90 sijnum faudur, og foreldre j allan mäta, því bijdur hann honum i sama
brefe ä sinn fund bradlega ad koma, uppä það, ad þetta meige aftur
betrast og bætt verda, er finndist vid hann broted vera, Er ei hier
umm ordleingia, helldur seigia sem skiede, ad med þessumm sömu
sendebodumm fer hann ä kongz fund, og er nu þar komid, ad því er
95 lijkt sem heimurenn rijse brosande j möte honum, vegna þess, ad þar
er fyrer kongsins blijda, og en vänsta veitsla, þar med vinättumäl, og
allra handa götz og metord j tie, er hann nälega villde tilmæla, og svo
leisest hann brott af kongsins garde, ad allur heidur og metord, þau er
hann ädur hafde, eru honum aftur gollidinn, fer hann nu til j annan
100 tijma ad velltast i verolldinne, svo kafenn og afsinna j öllum vellisting-
um, ad ei giefur hann gaum ad neinu, og hvort äred efter annad, tumbar
nu yfer hanz koll i mestu öadgiätne, þvíat listing og efterlæte riddaranns
forblindar allt hanz vit, þar til eirn morgun sem hann vaknar j sijnu
salerne, og liggur vakande, þä huxar hann um undanfarna daga sijna
105 hve þeir honum geingid hafa, og hvorsu þeir leingst um hafa vered
fagrer og fieleiger, enn þar i midle kemur honum nu til hugar, hvorsu
hiöled veralldarinnar er vallt, med brädum atburdum, og hvorsu fliött
j möte öllum lijkindum, ad það umbilltist, og aftur vidriettist. Þar
nærst hugleider hann nu ed fyrsta med mikille ähiggiu, hvor sä kaup-
110 madur mune, er so kindugur og konstrugur hafe vered, ad þvílijku
mätte orka. Og saker þess ad milldumm gvude er mikel elska ä sinne
skiepnu, þö ad hun fare miög villt, giefur hann honum þann skilning, ad
kaupmadur sä, er honum so miög fagur sijndest, mune vera eirn af hel-
vijskumm herskara, er jafnan er jllur, þö hann sijnest oftlega miukur,
115 bæde godur og lioos med falskre äsiönu, Hiedan af verdur honum
skilianlegt, hvorsu kaupferd su mune verda edur takast, að släst i hanz
flock, og rekast med honum, þvíat hiernærst er hann äminntur þar
umm, ad so hefur umturnad skiött tijmanumm þött honum þætte og

finndist hann skammur, saker þess, að nær hann nu telur til, þá er ei
 120 meir eftir enn .vij. dagar, þar til, er í þeirra handsølum og vottudum
 gjörninge var tilskiled, að hann skillde utferdast af Franns, Huxar hann
 nu jnnvirduglega með náqvæmd þetta allt, þö helldur til seint sie, að
 grimmur daude, mýrkur og mein sieu einlæglega sier fyrer höndum,
 með botalausumm bruna helvigtess, Þvi fer nu til huggare sálnanna,
 125 hinn göde h(eilage) ande, og slær það kallda hiarta, með elldingu síjns
 hita, og eider þeim jöklumm er svo voru harder sem steirn sá er Adamas
 heiter, so að ut af þessu biargenu, fellur nu fyrer gvuds almätt, so
 mikell lækur täranna, fyrer óskran, trega, og ötta qualanna, að hann
 laugar allan sig, ásamt sængina j tärum, og sem hann hefur so leinge
 130 gratid ä alla vegu vand(r)æde síjn og wgiftu, j því, að hann skillde svo
 ills kienna, vegna sinnar illrar öadgiætne, svo sem aller fiandans ärar ur
 helvigtess munna, fagne yfer hanz uförum, þá leitar hann huggunar hiä
 gvude ef nädinn finndest, að hann mätte umflüed gieta það leikbod,⁷
 er honum være fyrerbued. Og því nærst kiemur honum það til hugar,
 135 að þar innan stadar være eirn Gydingur, svo rädugur og forvitra, að sü
 for frægd af honum að hann være gagn margs manns, og einginn være
 su raun sem monnum að hondum kiæme, være hans räda leitada, þá
 bætte það hvors manns vandræde sem hann legde til, Þvi stadfester
 þesse rijke madur það nu með sier, að sækia hann heim, og það giorer
 140 hann, seigiande honum allt sitt vandræde, og bidur þar með lijtelätlega,
 að hann legge sier nockurt hiälpræde j þessumm síjnum häskasamlegu
 öefnum, Enn hinn ebreske madur sem hann heirer þetta svarar hann
 svo, það er undarlegt s(agde) hann, að þier sem trued ä Jesum Christum
 fared til mijn med nockurt kvein, og vankvæde, enn þier vitid þö ölijk
 145 vera vor truarbrögd og sidferde, enn þö fyrer þä sök, að eg hefe þui
 vanest leinge, og þar með heitid, að spara ecki ord mijn nie tillögur, ef
 nockrumm mätte hugboot að verda, þá nenne eg ei að vijsa þier ölld-
 unguess af hende, þviat eg sie að þu ert miog hriggur madur og sorgbit-
 enn, Enn eg vil að þu viter, það raad mitt er ecki annad, sem eg legg
 150 til með þier, enn þetta, að su tru er þu hefur til Jesum af Naszaret, hun
 mun pröfa sig siälf, að ef hann er gvud, þä⁸ duger hun þier. Nu þött
 forfedur mijner krossfestu hann, þar þeir sögdu hann einfalldan mann,

⁷ leikbod, *hdr.* leikbad.

⁸ *Milli* gvud, þá og duger standa í *hdr.* orðin veit eg — mann, *sbr.* l. 153–154, innan hornklofa.

og trudu hann so vera, enn eý gvud, þá veit eg fyrer vijst ad þier
 christner auked þvi vid, ad hann være bæde gvud og mann, og þvi
 155 flitied þier og ä bækur setied ad þegar sem lijkame hanz doo ä krossen-
 um, þá heriade sa same gvud drottinn til helvijtes, og jñne þar so
 mikenn herskap, ad hann binde kongenn þar sem barn, en herleidde
 foolked þadann, er hann kallade sitt vera. Nu ef svo være sem ad þier
 seigid, ad fyrer blöd og beniar Nazarenusar nätturu hefde gvuddömur-
 160 inn þetta giort, þá veit eg fyrer vijst, ad helvijtess andarner muni reka
 þar minne til, med hvijljikre äsiönu hann kvalldde kong þeirra, og eidde
 hanz riki, og þui munu þeir eilijflega, vid öngva skiepnu jafnreider vera
 sem hann, og vid öngva äsijnd hræddare, og afflausare, enn pijningar
 sär og krosz Jesu, Nu er þetta komid til þijn s(eiger) hann, sem eg sagda
 165 þier ädur fyrr, ad sie svo þu hafer traust öhvikulult ä herra Jesu þijnum,
 er þu kallar þinn gvud vera, þá fardu til ä þann sama dag sem ydart
 möt er mællt, og set von þijna j drottne þijnum, Fellur þier og nu so vel
 til, ad þann sama dag ber gagnstædt pijningartijd Jesu, og skilorde
 yckar, ä siötta deige viku, þvi er þad mitt räd, svo framt sem ad þig
 170 bilar ecki truna, ad þu läter giora þier eirn kross efter vexte þijnum, og
 setier hann enn sama dag ä annann veg möte dýrönum, j þvi herberge
 sem ad þier er heimuglegast, og þu situr oftast i, Þu skallt riöda kross-
 inn allan i blöde sem hugkvämlegast svo ad blödid renne saman j
 dijngla nidur af särunum, sem i sannleik mun verid hafa ad sögn, þá
 175 er herrann þinn var pijndur, þar med skalltu sijsla þier svo fallna
 coronu älit, sem efter sie hinne fyrre giör, og þann tijma dags, sem þier
 virdest i von draga, ad kaupunatur þinn mune vitia mälanna ýckar, þá
 skallt þu vera eirn j husenu og aungver þinna manna þar i nänd, þar
 skallt afklædast fótumm þijnumm öllumm, og bregda ad þier einum
 180 lijnduk um þig midian, og setia cörönuna ä höfud þier og stänga þig til
 blödz sem vasklegast, svo ad vel blæde, og beniarnar meige vel býrtast,
 i öllum þeim fimm stöðum, er þier seigid Jesum ydvarn þolad hafa, og
 þann tijma sem mig varer, ad þu vænter hanz komu til fundar vid þig,
 þá muntu undan honum heira koma, svo sem annann dyn, leggdu þig
 185 þá sem näkvämlegast ad krossenum, þvi lijkastan med öllum limum og
 lidum, sem þier seigid ydvarn hiälpara hängid hafa, med fätur ä vijxl,
 en hendur utþandar, og med nidurhneigdu höfde under cörönunne, bijd
 svo, og breitt hverge af þui, sem nu hefer eg sagt þier, og giore eg hier
 med enda ä minne tillögu. Rijke madur þackar honum nu miuklega

190 sijn räd, er bæde voru fliöt og gödmannleg, seiger sig med almætte Jesu
 og tru til hanz pröfa vilia þetta, þad leingsta hann kiemst. Og þann
 nærsta føstudag þar efter breiter hann øllum hlutum sem ädur er fyrer-
 lagdt, og bregdur hverge af. Enn þad er nu ad seigia af hinum ebreska
 manne, ad þennan sama dag, er ädur er ummrædt, fer hann til herbergiss
 195 Callinij ä laun, og vill ad raun umm þad komast, hvorsu leikurenn likt-
 ast medur þeim, og for ecki því fiærre sem gydingurenn gat til, ad
 kaupmadur kom ecki ein saman ad sækia stefnuna, helldur setur und-
 ann honum og hanz selskap miog hardan din, og dijnke öskaplega svo
 sem allt munde ummturnast eiga, Þeir helvijtsku ärar þustu inn j husid
 200 med miklumm gnij, svo allt skalf under sem lieke ä hörþræde, for sä er
 fyrstur kom til dýranna, þegar jafnskiött inn i hused, og þötttest ødlast
 sijn bæde augu brennd, er hann leit ad hier skjinn nu beint i möte honum
 blödrodinn kross vors herra Jesu Christi, med hängande lijkama, og
 øllum lijkindum hannz heilögu þjnu, enn vid þessa sijn vard fiandan-
 205 umm svo illt, sem siälfum helvijtess bruna være kastad j bæde augu ä
 honum, svo ad hann vard ad forda sier og feila, iafnvel med eiginlegum
 ävijtunum yfer siälfum sier fyrer sinn fiandskap, svo rædande, ad enn
 nu umm sinn yrde hann ad vera fulltruadur um þetta efne, ad hallda
 Callinium, sinn goodan vin og kunningia horfenn, enn Christumm
 210 Jesum komenn i hanz stad, er braut haller helvijtess, og lamde Luci-
 ferum, dragande under sig allt þeirra diöflanna valld, med krosse þeim
 er nu sä hann hier standa, Sveÿ, sveÿ, s(agde) hann, burt, burt, hiedan
 aller fiendur, þier hafed giort allilla ferd. Hädung mikel og hrædelegt
 spott er mier nu golldid j möte mijnum gödum dugnade, og margfölld-
 215 um velgiorninge, vil eg því hverge nærre koma þessumm stad, svo ad
 ecke drepe mig minn veste övinur Jesus, enn nu aftur j audru sinne,
 med sijn ofriki og öbærelegre strijds makt, Sijdan hverfa þeir bölvader
 ä brott þegar med veine og kveinan, af øllu afle giorda, heim aftur til
 sinna hreisa og hijbijla i haller helvijtess. Enn af þeim Callinio og
 220 ebreska manne er þad ad seigia, ad gydingur þesse, ä þeim deige og
 upp þadann er þetta skiede, trüde því stadfastlega, ad drottinn vor Jesus
 Christus være sannur gvud, hiälpare og hyrder sinna sauda, vard hann
 þui þar fyrer ä þessumm sama deige skýrdur, i drottinns nafne med
 øllu sijn heimeless fölke, Enn Callinius stýrkttest meir og meir i trunni
 225 ä gvud, giorande alvarlega ydran sinna sýnda, med gräte og gödumm
 verkumm, alla sijn lijfdaga, efter þui honum frekast mögulegt var, og

beid svo sælann endadag (ut ur øllu þessu hættulega tilstande), með vorum drottne Jesu Christo, og øllum hanz ütvoðdumm, þeim er með gvude faudur og heiløgumm anda, lifer og rijker, rædur og stiörnar
 230 eirn gvud i þrenningu, og þrennur j einingu, blessadur umm allar allder allda.

I.3. UM TEXTANN. Callinius sögu og rímna er getið í fáeinum ritum um íslenzkar bókmenntir. Meistari Hálfðan telur hana í Sciagraphia meðal sagna sem hann áleit flestar til orðnar fyrir siðaskipti.⁹ Rímurnar af Callinius¹⁰ voru teknar til meðferðar af Jóni Þorkelssyni, sem taldi þær 'fornar', þ. e. frá miðöldum, og síðar af Birni Karel Þórólfsyni, en mjög stuttlega, þar eð hann taldi þær yngri en 1600 og því utan rannsóknarsviðs síns í yfirlitsritinu Rímur fyrir 1600.¹¹ Svo má því heita, að sagan af Calliniusi hafi verið tekin upp í íslenzka bókmenntasögu. Hún hefur þó aldrei verið gefin út, né heldur athuguð gaumgæfilega, svo að vitað sé. Að rímunum hefur nokkuð verið hugað, sem fyrr segir. Jón Þorkelsson birti síni úr þeim í Om digtningen, og Björn Karel Þórólfs-son gerði sér ljóst, að um helgisöguefni væri að ræða í þeim. En rannsókn þeirra hefur þó ekki fyrr en nú komizt í þann áfangastað, þar sem því er slegið föstu, að þær eru ortar eftir Callinius sögu hliðstæðri þeirri, sem hér er birt. Texti rímnanna er prentaður hér á eftir, og verður þá gerð grein fyrir honum.

Um Callinius sögu er það raunar fyrst að segja, sem athugull og kunnugur lesandi hefur líklega þegar veitt athygli, að hér er á ferðinni sama ævintýri og að upphafi sami texti og Hugo Gering lét prenta í Íslenskum æventýrum I, bls. 154–160 (nr. 48 í safni hans) undir yfirskriftinni Af sýslumanni ok fjánda. Um leið er Callinius saga fallin út af skrá íslenzkrar bókmenntafræði um sjálfstæðar sögur. Hún er ekki annað en (breytt) eftirrit helgisögu frá miðöldum, þar sem greint er frá sýslumanni Frakkakonungs, sem lofar sálu sinni að ákveðnum tíma liðnum fyrir endurheimt valdsstöðu sinnar, sem hann hefur misst. Þegar líður að stefnudegi, gefur vitur og góðviljaður gyðingur honum ráð til þess, að viðskiptamaðurinn (djöfullinn) verði af kaupinu.

⁹ Bls. 102, í Sectio III,2.

¹⁰ Sjá *Rímnatal* I (Finns Sigmundssonar, Reykjavík 1966), bls. 298–299.

¹¹ Jón Þorkelsson, *Om digtningen på Island i det 15. og 16. århundrede* (København 1888), bls. 172–174. Björn Karel Þórólfs-son, *Rímur fyrir 1600* (Kaupmanna-höfn 1934), bls. 34, nm.

Gering lét prenta ævintýrið eftir eina miðaldahandritinu, sem geymir það, AM 657 A 4to. Önnur handrit sögunnar eru engin kunn, nema Add. 4859. Þótt ekki sé öruggt, verður þó að telja sennilegt, að með þessum tveimur séu öll varðveitt handrit sögunnar til skila komin.

Af upphafi sögunnar skilur lesandi, að maðurinn sem hún segir frá er ráðherra Frakklandskóns um fjármál, embættismaður. Þegar líða tekur fram í söguna í 657, er farið að kalla manninn latnesku virðingarnafni hans eða stöðuheiti: *ballivus*. Um leið skýrir sig sjálft, hvernig sérstök Callinius saga hefur orðið til: Einhver afritari miðaldatextans hefur ekki áttað sig á latínuorðinu betur en svo, að hann gerði úr því nafn á sýslumanninn. Hér fara saman skilningsbrestur og mislestur, sbr. ritmyndarlíkingu orðanna *ballivus: Callin(i)us*. Ekki verður sagt, að illa fari á því, að persónan beri nafn.

Sýslumannssagan í handritinu úr Vigur er auðsæilega eitthvað spilltur texti. Fyrir bregður 17. aldar orðafari og málalengingum, og auk þess má finna breytingar sem stafa af misskilningi á máli og samhengi sögunnar. Skiljanlegt er, hví 14. aldar textinn hefur naumast getað verið sagnamönnum 16. eða 17. aldar mjög skapfelldur. Hann er þungur og ábúðarmikill, og talsvert ber þar á sjaldhöfðum orðum og merkingu. Klerklegur viðhafnarstill, sem ef til vill ber einhver merki þýðingar. Í heild er frásögnin skipuleg og mun hún hafa verið vandlega samin í upphafi. Þó virðist textinn hér og hvar óeðlilegur, jafnvel óskiljanlegur og líkur því að hafa brenglast.

Sagan er efalaust erlend að uppruna, en því miður er hún hvergi kunnug í erlendri varðveizlu. Erlent forrit eða hliðstæður eru því engar til stuðnings. Sjálf vitnar sagan til forrits á latínu í inngangsorðum sínum, og virðist engin ástæða til að draga sannleiksgildi þeirra í vafa.

Samanburður á texta miðaldahandritsins og Vigarhandritsins leiðir í ljós, að þótt texti 4859 sé að sjálfsögðu miklu lengra úr lagi genginn en texti 657, má eigi að síður finna þar allmörg lesbrigði sem hljóta að vera réttari og upphaflegri. Þau lesbrigði benda á afbakanir eða villur í 657, en þótt orðafar 4859 sýni hið réttara í þessum tilvikum, getur sá texti þó verið afbakaður um leið. Hann getur vísað til villna án þess að vera fyllilega nothæfur til leiðréttinga. Vigrartextinn hefur sjálfstætt gildi, en frábrigði hans frá miðaldatextanum eru á þann veg, að torsótt yrði og gagnslítið að gera þeim skil í lesbrigðum við hann. Með prentun Vigrartextans hefur þetta efni verið lagt fram, en hér skulu nú sýndir

nokkrir textastaðir, sem mér virðast nokkuð einræðir á þennan veg. Orð 657 eftir útgáfu Gerings eru sett framan hornklofa, en orð 4859 aftan hans, með línuívitnun eftir útgáfunni hér framanvið.

- 13 reiknar] 16 reiknara
 15 runnu gjörvir] 18 eru nu giorfer
 21 Svá gjöriz þetta mót] 24 Svo fullgiordest nu þetta mót
 22 margir eru heims þjófar] 26 marger eru kongs þjöfar
 22–23 Bar þat þó eina stétt] 26–27 Var þad þö eirna
 frekast og stærst
 36 hugar meðr] 40–41 hugar ängur
 57 undir skilríkjum] 79 fyrer skilríkjumm vottumm
 76 ofsýndr] 100 afsinna
 120 annat með] 149–150 annad, sem eg legg til med
 121 Er hon góð] 151 ad ef hann er gvud
 136 kallar] 166 kallar þinn gvud vera
 153 varir at þú megir] 183–184 varer, ad þu vænter hanz
 komu til fundar vid þig, þá muntu

Sumir þessara staða eru mikilvægir í samhengi sögunnar. Um málsháttinn l. 22 (26) sbr. Finnur Jónsson, Íslenzkt málsháttasafn, Kaupmh. 1920, bls. 188. Í l. 121 (151) er um að ræða trúfræðilega rökfærslu gyðingsins um guð. Aðrir staðir hjá Gering eru torskiljanlegir eða standast ekki nema með leiðréttingu eftir merkingu Vigrartextans (Ger. l. 22–23, 57, 76). Á enn öðrum stöðum hafa ómissandi orð fallið niður í 657 (Ger. l. 120, 136, 153). Það er því ekki einskis vert sem Add. 4859 leggur til sýslumanns sögunnar, þótt oft sé vandi um að dæma. Væri mikið gefandi fyrir að hafa miðaldaforrit Vigrartextans. Nokkrir fleiri staðir sem vekja grun um að 4859 geymi vott hins upphaflegra eru t. d.:

- 16 rennarar] 18–19 rennarar og ríjdendur
 30 strýkr] 33 steiptest
 37 sömu] 42 särre
 54 liðin] 76 + sem eg äkvarda
 76 gaum hvar árit tumber] 101 gaum ad neinu, og hvort
 äred efter annad, tumber

Miðaldaforrit Vigrartexta sýslumannssögunnar sýnist undarlega víða hafa haft réttari texta en AM 657 A 4to, og virðist svo sem texti 657

hafi ekki ávallt átt leið um góðar skrifarahendur. Nokkuð mörg ævintýri eru varðveitt í þessu skinnhandriti einu, og gefur auga leið, að vert muni vera að bera texta þeirra saman við yngri handrit, er slíkra er kostur.

Við þessa athugun hefur borið fyrir augu nokkrar lestrarvillur í útgáfu Gerings á sýslumannssögunni, og skal nú að lokum sagt til þeirra. Óvíst er að sú talning sé tæmandi: Ger. 1. 26 hræring, les tæring; 1. 95 Slær, les Sierr (so. sjá); 1. 104 léttiz, les Leitazst; 1. 150 einu, les einum; 1. 152 pínustöðum, les fimm stodum; 1. 155 sem, les ok.

I.4. UM EFNI SÖGUNNAR. Sýslumannssagan er efalaust náskyld helgisögunni um Theophilus,¹² sem er ein hin víðkunnasta jarteiknar-saga Maríu guðsmóður. Hún er til á íslenzku í a. m. k. þremur frábrugðnum textagerðum varðveittum í Maríu sögu.¹³

Theophilus er ráðsmaður eða staðarhaldari (vicedominus) við biskupssetur í borg einni í Litlu-Asíu. Eftir andlát biskups síns neitar hann öllum tilmælum um að taka við embættinu. Sá sem þá verður biskup sviptir Theophilum forráðastöðunni. Skömmu síðar læðir óvinur mannkynsins vondum hugrenningum að Theophilo, og hann leitar á laun til gyðings nokkurs, hins versta manns, í von um að ná aftur stöðu sinni og virðingu. Gyðingurinn leiðir hann um nótt á fund myrkrahöfðingjans sjálfs, sem lofar Theophilo allri hans fyrri dýrð og miklu meiri, ef hann sverji sér hollustu, afneiti trúnni á guð, og komi til sín við lok hins jarðneska lífs. Þetta gerir Theophilus skriflega, og djöfullinn tekur bréfið til sín. Theophilus fær nú aftur stöðu sína og mikil auðæfi og virðingu. En í ellinni grípur örvæntingin huga hans. Hann leitar þá til Maríu guðsmóður með ákafri og innilegri bænagjörð. Loks birtist hún honum, verður við bæn hans og útvegar honum fyrirgefningu guðs. En hún gerir betur, hún nær líka bréfinu af fjandanum og leggur á brjóst Theophilo þar sem hann liggur sofandi, vanmegna eftir stríða bænagjörð. Hann gleðst ákaflega, fer með bréfið og játar syndir sínar í heyranda hljóði fyrir biskupi, sem leggur út af atburðinum. Theophilus er nú skriftaður, og deyr hann skömmu síðar sælum dauða. Síðar kom

¹² Á skyldleikann bendir H. Gering í *Íslendzkum ævintýrum* II, bls. 137–138.

¹³ C. R. Unger, útg., *Mariu saga* (Christiania 1871), bls. xxxi, 65–69, 402–421, 1080–1104. Sjá einnig Ole Widding, *Marialegender*, (grein í) *KLNM XI* (1966), 401–404 og rit sem þar er vitnað til.

helgi hans upp, og er minningardagur hans í kaþólskri kirkju hinn 4. febrúar.¹⁴

Upptök og útbreiðsla þessarar helgisögu standa í nánum tengslum við guðsmóðurdýrkunina og þróun hennar í kristninni.¹⁵ Elzt er sagan til rituð á grísku, en á 9. öld var hún þýdd á latínu, og síðan spruttu upp af henni fjölmargar gerðir bæði á latínu og þjóðmálum Evrópu, á bundnu máli og lausu.¹⁶

Ballivussaga hlýtur að hafa orðið til með Theophilussögu að fyrirmynd, en eigi að síður er munurinn slíkur að það má teljast villandi að tilfæra hana sem eina gerð Theophilussagnarinnar, eins og gert er í *Index Exemplorum*.¹⁷ Grunnefnið er að vísu hið sama, samningurinn við fjandann til þess að ná aftur stöðu og virðingu, en mörgum aðstæðum er gjörbreytt, og lausnin frá samningnum er með allt öðrum hætti. María frelsar Theophilum, og það er kraftaverk, en ballivus sleppur og fjandinn er svikinn um verkkaup sitt með klókindabragði gyðingsins góða, sem reist er á guðfræðilegri kenningu. Á sinn hátt er því björgun sýslumannsins skyldari sögnum um viðskipti Sæmundar fróða við fjandann, enda þótt Theophilussögnin sé skýlaus fyrirmynd sýslumannssögu þegar á heildina er litið.

Varla er þörf að tína minni háttar atriði, sem á milli ber. Það skiptir litlu að atburðirnir eru færðir úr klerklegu umhverfi í veraldlegt. Sagan er trúarsaga eftir sem áður. Mestu skiptir munurinn í tvennu. Í fyrra lagi í því að ballivussaga nefnir ekki guðsmóðurina á nafn, þá persónu sem Theophilussaga er sögð henni til dýrðar, og í öðru lagi í því, að gyðingurinn, fulltrúi fjandans í Theophilussögu, verður í sýslumanns-

¹⁴ Sbr. *Bibliotheca hagiographica latina antiquae et mediae aetatis*. Ediderunt Socii Bollandiani (Bruxelles 1898–1901), bls. 1177–8, nr. 8121–8126, og A. Poncelet, *Miraculorum b. v. Mariae quae saec. VI–XV latine conscripta sunt, index* (Analecta Bollandiana XXI (Bruxelles 1902), 241–360), nr. 74 o. s. frv.

¹⁵ Sjá um þetta rit eftir Karl Plenzat, *Die Theophiluslegende in den Dichtungen des Mittelalters* (Germanische Studien, Heft 43, Berlin 1926), bls. 12 o. áfr.

¹⁶ Yfirlit um þetta má allvíða fá, t. d. í áður nefndu riti Plenzats, bls. 25 o. áfr. Hér má og minna á E. Kölbing, Ueber die englischen Fassungen der Theophilus-sage (í bók hans: *Beiträge zur vergleichenden Geschichte der romantischen Poesie und Prosa des Mittelalters*, Breslau 1876, bls. 1–41), þar sem hann ræðir einnig um íslenzku gerðirnar og upptök þeirra. Enn eldra og úrelt er rit G. W. Dasent, *Theophilus in Icelandic, Low German and other Tongues*, London 1845.

¹⁷ Frederic C. Tubach, *Index Exemplorum. A Handbook of Medieval Religious Tales* (Folklore Fellows Communications nrs. 204. Helsinki 1969). Sjá nr. 3572.

ævintýri sú bjargvættur sem forðar manningum frá því að lenda á valdi hans. Augljós tengsl eru hér á milli, því að bjargvættir hafa varla getað orðið tvær í þessari sögu. Gyðingurinn er eiginlega kominn í sess sjálfrar Maríu, og sagan er ekki lengur henni né nokkrum öðrum dýrlingi til framdráttar, ekki öðrum en guði einum. Illu hlutverki gyðingsins hefur verið snúið í gott svo rækilega sem hægt væri að hugsa sér án þess að gera hann að dýrlingi. Vilji nokkur spyrja um tilgang höfundar sýslumannssögu, hlýtur svarið að vera hér, einrætt og afdráttarlaust. Hann hefur viljað snúa Theophilussögu á þann veg, að gyðingsmyndin yrði jákvæð og góð. Einnig mætti hugsa sér, að honum hafi verið lítið um guðsmóðurdýrkun gefið, en það skiptir litlu, því að guðsmóðirin hefur orðið að víkja til þess að skyggja ekki á gyðinginn. Fordómar á hendur gyðingum virðast löngum hafa verið ríkjandi í miðaldakristninni eins og síðar. Hrós gyðingsins í sögunni og eins hitt, að hún hefur ekki dýrlingshelgi til að stuðla að varðveizlu sinni, má hafa dregið úr útbreiðslu hennar og vinsældum. Það þarf því ekki að vekja furðu, að latínuforrit íslenzka textans hefur ekki fundizt. Má og vera, að ekki sé öll von úti um það. En þeim mun meira er þá um það vert, að sagan skuli hafa varðveitizt úti á jaðri hins kristna heims.

II. CALLINIUS RÍMUR

II.1. VARÐVEIZLA. ÞESSI ÚTGÁFA. Litlu hefur munað, að Callinius (Kallinus, Kallmus) rímur glötuðust með öllu. Þær eru aðeins varðveittar, svo að kunnugt sé, í handritinu Lbs. 1065 8vo, ritaðar af Jóni Sigurðssyni á Gufuskálum og Lambastöðum uppúr aldamótunum 1800, og í eftirriti dr. Jóns Þorkelssonar skjalavarðar eftir mestum hluta þess texta í Lbs. 2033 4to. Framan við uppskrift sína hefur dr. Jón ritað:

Kallinus rímur [eldri en 1600]. Eftir maukfúnum blöðum úr dánarbúi Guðmundar Hjartarsonar í Grjóta við Reykjavík (d. 1882). Á blöðunum stóð ártalið 1810 og 'J Sigurðssyni á Gufuskálum þann 26 Martij' m. m.

Skrifarinn gefur sig til kynna á blaði sem hefur útlit til að hafa verið lokablað kvers eða bókar með hendi hans. Þar standa á fyrri síðunni lok rímna 'af einu ævintýri litlu' (sjá síðar), og neðan við þau stendur að lesa: 'Fýnis / end[ad af J Sigurdssyne.' Til hliðar við þetta er skrifað: 'Gufuskálum / þann 2 . . ,' en þar sem meira stóð, er grotnað

af blaðinu. Á síðari síðu blaðsins er nafn Jóns Sigurðssonar á Lambastöðum skrifað hvað eftir annað, ásamt orðunum: 'á þessa bók með riettu og einginn annar . . . með synu eýinn handar rite þó líótt sie / Þann 26 Marti [1810] endad kverid.' Hér má ætla að ártalið hafi farið forgörðum.

Um það er ekki að villast, að Callinius rímur eru með sömu hendi og ævintýrisrímulokin á þessu síðasta bókarblaði.

Lbs. 1065 8vo er safn margvíslegra brota sem orðið hafa samferða úr dánarbúi Guðmundar í Grjóta um hendur Jóns Þorkelssonar í Landsbókasafnið. Að verulegum hluta eru þetta laus blöð, sem lögð hafa verið í sjö umslög úr bláum pappír. Af handritaskránni má að sjálfsgöðu fá nokkra hugmynd um safnið, en greinargerð hennar er þó fjarri því að vera tæmandi, enda er ekki áhlaupaverk að átta sig til hlítar á öllum brotunum. Í fyrsta bláa umslaginu er flest það, sem er með hendi Jóns Sigurðssonar, en fáein blöð önnur, rituð af öðrum, eiga að líkindum heima annars staðar. Í þessu umslagi er þetta helzt: 1) Kallinus rímur á 9 blöðum. 2) Upphaf ævintýrisins 'Af dauða ok kóngs-syni' (miðaldtexti, 1 blað, sbr. safn Gerings nr. 78). 3) Brot nærri upphafi sögunnar af Hálfðani Barkarsyni (1 blað). 4) Rímur 'af einu ævintýri litlu eftirtakanlegu' (8 blöð).

Efst á fyrri síðu upphafsblaðs rímnanna (4) endar einhver ríma, sem kennsl hafa ekki verið borin á, en þetta er með hendi Jóns Sigurðssonar.

Í næsta bláa umslagi er einnig mikill hluti Filpórímna með hendi hans. Eðlilegt virðist að gera sér í hugarlund dálítið kver eða bók frá hendi Jóns, með þeim textum sem nú voru nefndir og einhverjum fleiri. Hefur þetta verið forvitnilegt handrit, og einkennilegt, hve margir textanna hljóða um viðskipti manna við dauðann. Þess efnis eru rímurnar hvorartveggju (1 og 4) og miðaldaævintýrið (2). Í annan stað er handrit Jóns Sigurðssonar merkilegt vegna þess, að hvorki Callinius rímur né rímurnar af einu ævintýri litlu¹⁸ eru varðveittar nokkurs staðar annars, svo að kunnugt sé um.

¹⁸ Rímur af einu ævintýri litlu eftirtakanlegu eru fjórar að tölu og segja frá ríkisarfa í ónefndu landi, sem fær þá bæn af drottni að hann skuli fá að vita lokadægur sitt fyrirfram. Guðdómurinn lofar að hann skuli ekki deyja fyrr en sonur hans færi honum boð um það. Ráð mannsins er að eignast engan son. Fer þó svo, að hann fær sér konu og býr við á laun. Þegar hún elur son, lætur hann þjóna sína drekkja henni og erfingjanum í fljóti. Fer nú á sömu leið alls 9 sinnum, en síðasta konan hefur hvítvoðungaskipti við ambátt eina, sem niður kom á sama tíma.

Uppskrift Jóns Þorkelssonar af Calliniusrímunum í Lbs. 2033 4to er ófullkomin að þrennu leyti: 1) Honum tókst ekki að koma brotum rímnanna í rétta röð, og var það eðlilegt, er honum var ókunnugt um söguna, sem eftir var ort, og víða var morknað af jöðrum 'maukfúinna' og ótölusettra blaða í ruglingi innan um annað efni á svipuðu stigi eyðileggingar. 2) Hann hefur aðeins skrifað upp textann af 7 blöðum af 9 (eða 10?). 3) Við ber, að hann hefur lesið rangt. En hins skal líka getið, að hann hefur lesið nokkra staði, sem síðan eru molnaðir burtu.

Rímurnar eru hér á eftir prentaðar eftir Lbs. 1065 8vo. Í hornklofum er sett það sem ætla má að staðið hafi, en nú verður ekki lesið lengur. Þar á meðal eru þeir staðir, sem Jón Þorkelsson gat lesið, en nú eru horfnir, og er þess þá getið við neðanmáls. Víða má segja að liggja í augum uppi, hvað standa eigi í eyðu, annars staðar orkar það tvímælis. Útgefandi hefur reynt að geta í nokkuð af skörðunum með hliðsjón af sögunni, en lesandi hafi hugfast, að óvíst er að getgátur hans séu skárrí en annarra, sem nú eiga þess kost að lesa rímurnar. Annars staðar eru skörðin ófyllt og merkt . . . , af því að engin fyllingarlausn bauð sig

Sonurinn elst svo upp við hirðina í kristinni trú og verður með tímanum trúnaðarsveinn kóns. Eitt sinn sendir kóngur sveinninn í sendiför að sjá tíðindi, kveðst ekki munu éta né drekka fyrr en hann komi aftur og færi sér fregn. Virðist eiga að skilja, að það sé samdægurs. Komi sveinninn þar að sem klerkar hringja, á hann að staldra þar til sungin er út messan. Sveinninn fer. Í dal einum kom hann að vatni, sem á voru 9 álfir, hver með sinn unga, og annast þá allar ástúðlega nema ein, sem stjakar unga sínum frá sér. Næst verður fyrir honum svippungt fljót. Þar sá hann mann kveljast í og berast í miðjum straumi. Enn heldur hann áfram, og 'litlu neðar í ljótri á / hann leit þar mann í straumi. Iljar horfðu í ógnar straum / og eftir fætur renna, / það má kalla gleði og glaum / garp að líta þennan. Svo var hýrt að horfa á / hal með stórum glaumi, / eynd var mest að inna frá / þeim upp var lengra í straumi'. Nú vill sveinninn hraða sér heim að segja fyrirburði þessa, en þá verður fyrir guðshús, og er hringt. Hann tefur þá samkvæmt boði kóns og hlýðir messu hjá gömlum klerki, en gengur síðan burt. Þá kemur gamall maður í veg fyrir hann (presturinn?) og biður fyrir bréf að leggja í hné kóngi. Þegar sveinninn kom heim, var matur á borðum, en kóngur beið hans, og afhendir hann nú bréfið og segir sýrnirnar. Kóngur ræður þær, viðurkennir glæpi sína, og að sveinninn sé sonur sinn. Bréfið er dánarboð kóns, sem iðrast vel og andast síðan, en sonur hans erfir ríkið.

Rímurnar mega heita heilar og óskertar nema lítilsháttar á jöðrum. Í þeim má kalla að fram komi sama saga og í Álfgeirsrímu (eftir Gísla Sigurðsson), eins og á er bent í Rímnatali Finns Sigmundssonar (bls. 543), en þó ber nokkuð á milli. Um söguna er annars allt ókunnugt, en þykja má líklegt, að hún sé erlend.

fram. Mest er glatað úr samhengi vísna sem standa efst og neðst á síðum, en minna týnist af texta, þótt ögn molni af hliðarjaðri. Blaðsíðnaskipti handritsins eru mörkuð á prentið af þessu tilefni.

Að viðbættu því sem glatað er á þennan hátt eru rímurnar óheilar aðeins á einum stað. Úr 2. rímu hefur týnt eitt blað (milli bl. 4 og 5) með á að gizka 20–22 vísnum, sem eiga heima á milli II 29 og II 30. Leit að því hefur ekki borið árangur. Blöðin hafa í upphafi verið 10, og rímurnar hafa allar fjórar verið áþekkar um lengd, 50–60 vísur.

Villur eru í textanum, sem sýna að um eftirrit er að ræða. Nokkrar augljósar villur eru leiðréttar í prentaða textanum, en leshættir handritsins tíndir neðanmáls. Auk þessara staða er texti rímnanna tortryggilegur hér og þar, án þess að útgefandi sjái ráð til réttingar.

Aldur rímnanna skal hér eigi reynt að ákveða með neinni nákvæmni. En ástæða til þess að telja þær eldri en 1600 virðist engin auðsén. Heita má efalaust, að um sé að ræða sömu rímur og eitt sinn voru í handritinu AM 609 4to (samkvæmt skrá Jóns Ólafssonar um handrit Árna Magnússonar, í AM 384 fol. og AM 456 fol.) og líklega ritaðar þar um 1700 líkt og annað í því handriti. Úr AM 609 4to hafa rímurnar horfið einhvern tíma fyrir 1854, að því er Jón Sigurðsson segir í rímnaskrá sinni (hér tilv. í eftirriti Eiríks Jónssonar í AM 923 4to). Rímurnar eru því að öllum líkindum frá 17. öld, og hafi uppskriftnin sem hvarf úr AM 609 4to borizt til Íslands, verður ekki skotið loku fyrir, að Lbs. 1065 8vo geti hafa fengið texta sinn úr þeirri átt.

Bragarhættir rímnanna: I, III og IV eru undir ferskeyttum hætti, I og IV óbreyttum, en III. ríma er framsniðhend í fyrsta og þriðja vísuorði. II. ríma er braghenda, alsamrímuð.

Stafsetningu handritsins er fylgt í útgáfunni. Upphafsstafanotkun Jóns Sigurðssonar á Gufuskálum er ekki langt frá hófi, en er samræmd hér. Þannig er t. d. 'ebreski maður' prentað þannig, þótt 'Ebreski' komi fyrir í handritinu. Eiginnöfn ómennskra vera í skáldamáli eru yfirleitt með litlum stöfum, og er það gert að reglu hér; veldur vonandi ekki erfiðleikum. Greinarmerki, komma, er jafnan milli braglína, en ekki er ástæða að halda því, þegar hver braglína er sér um línu, nema önnur ástæða sýnist til. Broddanotkun yfir hljóðstöfum er nokkuð óregluleg og stundum óhófleg, svo að prentlýti væru að. Hlykkur yfir u greinist ekki ætíð skýrt frá broddi eins og yfir ú. Aldrei á að vera settur broddur, sem ekki er í handritinu. Hins vegar er honum sleppt allvíða:

Ofan af u í beygingarendingum og ofan af sérhljóð, stuttum að fornu, með einföldum samhljóð á eftir (t. d. hlútúr, fyrir, ýfir); oftast einnig ofan af sérhljóð, stuttum að fornu, með fleirföldum samhljóð á eftir. Í þessum tilvikum mun og oftast ritað án brodds en með. Undantekning er hljóðasambandið o+r+samhlj. (t. d. órd, hórfinn, sórg, órmur), enda nálgast broddurinn hér að vera regla skrifarans. Yfir y, sem notast jöfnum höndum við i, ríkir sterk tilhneiging að hafa brodd. Honum er sleppt nema hann geti verið tákn fornnar hljóðlengdar og þegar y táknar samhljóð (t. d. eýe, þ. e. eigi). Nokkuð reglulega setur skrifarinn brodd yfir u í au (t. d. aúngva, aúmkva, náúð). Honum er sleppt.

Um sérkenni og stöðu þess lausamálstexta sem rímurnar eru eftir kveðnar virðist fátt af þeim að ráða. Málfar ævintýrisins er ekki með þeim hætti, að rímnaskáld ættu auðvelt með að fella mikið af orðum þess í stílsmót sitt. Á fáeinum stöðum virðist þó grilla í sérordafar Vigrartextans (B. Mus. Add. 4859). Þannig t. d.:

Ger. 27 upp spennt] 4859 31 uppsöad] I 23,3 út sóad

Ger. 76 ofsýndr] 4859 100 afsinna] II 26,1 sinnulaus

Ger. 156 breiddar hendr] 4859 187 hendur utþandar]

IV 12,1 med ut þöndum örmum

Því fer þó fjarri, að rímurnar séu samræmar Vigrartexta í öllu. Þar í sögunni sem gyðingurinn reisir bjargráð sitt á trúfræðilegum röksemdum, talar hann um trúna: Ger. l. 121 Er hon góð . . .] 4859 l. 151 ad ef hann er gvud] III 17,1–2 Hún ef reinist riett og góð, / ráð mýn stod þier veita. Hér fylgir rímnaskáldið texta eins og AM 657 4to. Í svipaða átt bendir það atriði, að ballivus eyddi síðustu jarðvistardögum sínum lokaður inni í turni. Rímurnar hafa þetta atriði, en Vigrartextinn hefur tapað því. Virðist því helzt að ætla, að rímurnar séu ortar eftir texta, sem sloppið hefur við a. m. k. sumar villur AM 657 A 4to, en ekki þeim sama og er í handritinu úr Vigur.

II.2. CALLINIUS RÍMUR eftir *Lbs. 1065 8vo.*

1 Rýma

1. [Fr]óder menn i firre týd
fröndu [mæls]ku góða,
ágiætt sómdu ódar smýð
op[t i] ranne líóða.

2. Øldinn ádur epter lát
[a]drar lister færde,
þá var hölda higgann kát,
hier sem búinn lærde.
3. Er nú kominn upp annar sidur
hiá ullum móens stietta,
frædenn giórvöll falla nidur,
firna tekur oss þetta.
4. Fyrir það verd eg finna brag,
fære það výt af meinge,
stundum fyrir mier stytta dag,
þó stande ecke leinge.
5. Mál er ad enda mannsaungs tal,
þvǵ mǵnkar kvásers dreira,
[fre]mur róms um rædu sal,
rausa verður fleira.
6. Fiólners verður flædar dýr
fl[i]óta á mærdar slóðum,
medann eg eitthvurt æfenntýr
ynne hier fyrir þiódum.
7. Adur Fracka rýke ried
ræser eirn med prýde,
þeim [v]ar millding mentinn lied,
mæta gladdede hann [lý]de.
8. Ødlings nafn er ecke greint
oss i þe[ss]u letri,
sá bar lofdung lindid hreint,
linna [pr]ýddur setre.
9. Stillir hafde eirn stiórnar mann
ad stirkia landssins sóma,
Callamus má kalla þann
kólgu hirder lióma.
10. Þesse [hafði] mikla magt

3.3 *frædenn*, hdr. *frægdenn*.

4 Samhengi vísuhelminganna gallað. Á undan 3–4 mætti vænta umtals um konur.

5.3 [fre]mur, eyðufylling J.Ð. E. t. v. *Eli]mur*.

Gripla 7

- ý mildings lande frýdu,
 [viná]ttann kongs, sem var mior sagt,
 veittist hónum med blýdu.
11. Sæmdum [prýdd]ur siklings mann
 syn trú eg varla || [giæte, || 1v
 þvi ad i öllu hafdi hann
 heimsins] epter læte.
12. Fór so leinge f[ram um] stund,
 það friette múgurinn rýke,
 d[ógl]ýng siálfur dapur i lund
 dó frá linna sýk[e].
13. Kongur annar kom i land,
 oss kint er ej hans heite,
 sá tók aud og orma sand,
 med ódru r[á]da neite.
14. Heimsins er það háttur riettu[r,]
 helst um tyma lánga,
 eirn upp rýs enn annar dettur,
 eins vill hier til gánga.
15. Kóns vóru brief um bigder send
 briótum óska falda,
 ódlings bodinn æru vend
 allir skildu hallda.
16. Eptir týma lýtinn liet
 lofdung fyrir sig kalla,
 sem dýrast geima drúpnirs hret,
 dreinge i lande alla.
17. Þeir [se]m hófdu lofdungs lien
 og laganna áttu [ad] giæta,
 þesser færder kongs fyrir knien
 [kv]óddu sióla hinn mæta.
18. Skiöldungs þe[sse] skickan hrein
 skrifast i letre mýnu,

10.4 *veittist*, tvíritað í hdr.11.1 *[prýdd]ur*, lesið af J.Þ.12.1 *f[ram um]*, lesið af J.Þ.12.3 *d[ógl]ýng*, lesið af J.Þ.16.3 *drúpnirs*, þ. e. *Draupnis*.

- allir gióra áttu grein
á embætte sýnu.
19. Rannsakade recka sveit
ræser siálfur ad vanda,
þeirra meðferd þeingill veit
þe[igi] rietta standa.
20. Flester seker výser vid
vóru i starfe sýnu,
þeingill ecke þiáde l[id]
þo med nockri pýnu.
21. Kallamus sem kvádu vær fyr,
kongs mann ej hinn holle,
fieck hann ej af filkir bir,
fiegirnde[n þvi] olle.
22. Hans framm ferde virtest v[est]
vera i kongsins hóllu,
hefur hann [blegt] og blindad mest
blýdann heims med [øllu.] || || 2r
23. [Hann þvi med] i hvurium stad
hóndlun allra [vesta,]
hafdi eytt og út sóad
ódling(s) gosse me[sta.]
24. Þessi fiell i þunga segt,
þad vard endi [m]ála,
því villur hafde ej verólld þegt
vidrenn biartra stála.
25. Ótrú sannast aldrey góð,
ending fær hún vesta,
varast ætti þegna þiód
þar vid hug sinn festa.
26. Þeingill rak hann þegar á braut
þar frá jótta vessi,
raunar misti ráð og skraut
ræsers madurinn þessi.
27. Hafdi mista æru og aud
ullur snáka reita,

- þá fieck ecki þegninn braud
þienara sýnum veita.
28. Þar um opt nam þei(n)kia sá
þegninn settur hrigdum,
hvursu valt hann völdum frá,
veraldar eptir bligdum.
29. Það er sagt að þessi mann
þúnga huxun bæri,
med nidur lútu hófde hann
hermt er oss að væri.
30. Hafdi hann lifað allann aldr
med aud og hefðar greinum,
enn nú hefur sá örfa baldur
aungva vól a sveinum.
31. Hugar vyl og vesöld fieck
vidurinn eisu beitir,
med þolinnmædi þeigi gieck,
þvý honum illa veitir.
32. Hafde eingva hvild nie ro
hugar i sinnu lande,
sier það áður siálfur bió,
so trú eg leingi standi.
33. Hann var óllum hórfinn frá
heimsins tignar sóma,
daga og nætur náði að þjá
naudinn hirdir skióma.
34. Uppreista sier aungvá von
á tilfelli sýnu,
hugsiúkastur hárs a kvon,
harma spentur lýnu.
35. Aumkva giórði einginn madur || || 2v
eidir þollinn banda,
margur [var á mi]skun stadur
að midla hónum til hand[a].

31.2 Tortryggilegt vo.

35.2 Afbakað vo. J.P. datt í hug að lesa *gollinbanda* fyrir *þollinn banda*.

3 Eyðuf. J.P.

36. Nockurn dag med sorgar sid
sat hann [i] einum ranni,
hafði sýst í huganum frid,
hrigdinn trú eg það banni.
37. Ókiendur þar eign hefur mann
eidis komid til mækia,
giörir sier þángað gaungu hann
garpinn heim að sækia.
38. Að búningi álýkt var
eins og kaupmenn fórdum,
settist nidur hiá segnum þar,
sýnum hagar so ordum.
39. Hverninn situr þegninn þú
þanninn hlióður í bragði,
kantu aungva kiæti nú,
komumadurinn sagði.
40. Einmana þig ángrið skier,
er það neid að lýta,
eflaust hórfinn öll er þier
andlits fegurðinn hvíta.
41. Blómi er allur burtu þinn,
er barstu áður fórdum,
sá eg þig fyrr með fagra kinn,
frá eg hann hagar svo órdum.
42. Allann hefur þu indis kost
ángurs mist í höllu
sem það grasid fellur í frost
og fólmar so með öllu.
43. Heira vil eg hvað hriggir þig,
hinn nýkomne sagði,
ef þitt kinni rauna rig
riena að skómmu bragði.
44. Þegn nam allt af þessu tíá,
því hans órdum trúði,

37.2 *eidis*, hdr. *eidir* (misritun).

38.2 *kaupmenn*, leiðr. úr hdr. *kappinn*, sbr. söguna.

40.3 *öll*, bætt við ofar línu í hdr. með sömu hendi.

- sannleik allann sagdi frá,
ad sorginn hiartad lúdi. ||
45. [Satt eg vil þier] seýgia frá,
seima vidurinn svinne,
výst [ad] bate verda má
vid hugsýke þinne.
46. [Ock]jur semia allt mun best
umm þaug má[la ski]pte,
þundur sverda, þá eg mest
þraut[um a]f þier svipte.
47. Trúlega máttu tr[eysta] á mig
og trigda lofaner rýkar,
ej [ska]l saka ángrid þig,
ef mier kaupid lýkar.
48. [Le]jita skal eg þar laungum vid
med listum [vis]ku minnar,
ad þú komist med æru og sid
[til a]llrar megtar þinnar.
49. Sem þu hafd[ir f]yrr i Frans
med frægd og órleik sónn[um],
verda skaltu výt til sans
virtur af [óll]um mómnum.
50. Þegar þú hefur þá lýf[sin]s list
um lánga halded týma,
þa skal[tu ú]r þinne vist,
þegninn, aptur rýma.
51. [Hi]rder máttu handar blóms
hvarfla [frá st]arfe þýnu,
giefast mun þier þá góts [til R]óms
ad gánga y leife mýnu.

|| 3r

44.4 Vísuorðið endurritað efst á 3r.

46.2,4 Eyðuf. J.Þ.

47.1,3 Eyðuf. J.Þ.

48–50 Allar eyðuf. eftir lestri J.Þ.

51.1,2 Eyðuf. eftir lestri J.Þ.

- 3 Tortryggilegt vo. J.Þ. las *gótz til Róms*, en Róm er ekki nefnd í sögutexta. Þar skal ballivus fara úr Frans. Í hdr. stendur *gótt*, með venjul. rithætti, og *-óms* er bæði greinilegt og rimbundið.

52. Þier mun [v]eita þýtt með gied
þúsund meire frægd[er],
so einginn hefur að sónnu sied
soddann þr[ióta] nægder.
53. Gacktu af þýnum garde bra[ut,
g]læddur órma setri,
af oss munt þigg[ia orm]a skraut,
ej finst kostur betri.
54. [K]e]siu beiter kiær með mier
kaupfer[dir s]kalt hallda,
ef so lýkar þettad þier,
[þeyt]ir oturs gjalda.
55. Vid skulum hal[da i ó]llu eitt
og ockur þann veg hegda,
út [af þe]ssu ecke neitt
áttu seirna að bregda.
56. [E]f ski]lmála þessum þu,
þundur óska fallda,
ýátar || [víst með trau]sta trú, || 3v
trigd [skal <eg>] vid þig halda.
57. Handsól máttu hafa v[id mig],
hart nam kaupmann spialla,
eg skal h[alda] þá vid þig
þessa stefnu alla.
58. Callamu[s feiginn] kvad vid yá,
kiær með vitnum fleire
[iát]ar kalle þessu þá,
þad var háskinn mei[re].
59. Þeirra ræda endud er,
og so báder ski]lia,

53.3 þigg[ia orm]a, ágizkun J.Þ., með réttmætu efasemdarmarki við, sbr. 53.2
orma setri. Á undan]a sést n eða aftan af m.

54.4 [þeyt]ir, J.Þ. las [þeyt]ir.

58.3 [iát]ar. J.Þ. las fyrir, en endir horfna orðsins sýnist -ar, fremur en -er. Lestur J.Þ. gæfi góða merkingu með því að breyta þessu í þessum (karli).

59 Eyðuf. skv. lestri J.Þ.

7. Kappar báru kongssins brief [med] kurt og sanne,
Kallamus þeir komu [ad] ranne
og kvóddu hann ludann sórgar [b]anne.
8. Þegar síá med þúngu bragde þund[inn] klæda,
vinsamlega vid hann ræda,
vard [a]d dvýna hugarins mæda.
9. Til hilmirs briefs nam hvarma sólu hratt ad renna,
budlung liet sig blýdann kienna,
brotlegann vid kappa þennann.
10. Svo hliódande [i] sýnu letri síóle mælte,
eg hef svipt þig órma setri,
ertu, kappinn, hvurium betri.
11. Af þier tók eg allt þitt lien og [a]llann heidur,
sier var kongurinn siálfur reidur,
so hefur ritad bauga meidur.
12. Foreldrum mýnum fanstu trúr i fl[estu] kinne,
þad hef eg giórt af gleimsku minne,
gaf eg þier sök i nóckru sinne.
13. Velkom[i]nn siertu vorn á fund, kvad výser þióda,
af trúskap <þier> vil eg þettad bióda,
þeingils letur vill so hlióda.
14. Kallamus nam hrinda hrigd ur higgiu láde,
burt af stad sig búa náde
budlungs epter sögdu ráde.
15. [S]ýdann kom á síóla fund med sendemónnum,
vináttann kongs þar veittist hrónnum,
virtur af óllum þeingils mónnum.
16. Ræser [g]ieck og ráded allt sem riett má spialla
[br]osande mót med blýdu alla
biórtum runne || [fofners palla] . || 4v
17. [Veitslur bædi og] virdýng þeingill veita kunne,
[þángad ko]mnum raddar runne
ræser þá med go[dleik] unne.

7.1 [med], 7.2 [ad], 7.3 [b]anni, lestur J.Ð.

16.3 [fofners palla], rétt gæti verið einhver önnur kenning. J.Ð. gat sér til [handar mjalla].

17.1 [Veitslur bædi og], eða e. t. v. [Vináttumál og], sbr. söguna.

18. Klæðinn fágud drakons dun, ha[nn dýrd]lýng prýdde
purpura með og pelle sk[rýdde]
plátu týr, sem þá til hlýdde.
19. Vísir [hi]jellt þá veitslu þeirre výrdýng meður,
m[önn]um veitist móins bedur,
meingid slýgt ý [hó]llu gledur.
20. Góts og metord giörde þá [af] gilfa þiggia
þegninn sá er þraut nam stiggia,
þar ad giörde seirna higgia.
21. Gramur aptur gaf þeim lien sem gráturinn vafde,
og alla meg[t] sem ádur hafde,
við umbod kongs hann þann veg tafde.
22. Sæmdur heidri so reid burt af siklings garde
audinn varla ódlýng sparde,
á enda er sórgar klidurinn harde.
23. Er hann nu kominn i alla meckt se[m] ádur fórdum,
líósum giæddur linna stórdum
l[ein]gia þarf ej slýkt með órdumm.
24. Ad þvö giæ[tir ha]nn allra sýst hvad yfir má falla,
i nægtum auds er nóg ad svalla,
um naudsyn sálar h[ugs]ar valla.
25. Lángt úr hófe lýkamans ha[nn] listing ræker,
veralldar epter völdum sæ[k]ir,
vaxa af þessu stundum klæker.
26. So var hann sem sinnu laus, það seýer i vesse,
velte sier i veralldar sesse
vallda madurinn [le]inge þesse.
27. Mórgrunn nokkurn, mier er s[a]gt i mærdar ynne,
vakande i sæng lá sinne
s[ei]ma týr ad ótlun mýnne.
28. Huggleidande hann var þá um heimsins vanda,
hvursu hiólid h[æ]tt mun standa,
hvurn dag meiga lýdum gra[nda.]
29. Þikir honum það sie móte þánka sýnu[m,]
hvursu || . . .

|| 5r

22.2 *audinn*, tvíritað í hdr.26–28 *Eyðufyllingarnar* skv. lestri J.Þ.

Milli 4v og 5r er glatað eitt blað úr handritinu með á að gizka 20–22 vísuð með efni prósatextans úr Vigur 1. 108–137, Ger. 1. 83–108, h. u. b.

30. . . .]m þýdum,
vandræde hann leisti [af l]ýdum,
leinge gieck so firre á týdum.
31. Hrigda fullur harma madurinn hann na[m f]inna,
sýnum bói á sórgum vinna,
satans mætte ásokn linna.
32. Þennann hitte þund[u]r stáls, eg þad vil spialla,
heilsar hón[u]m með audmýgt alla,
ender má hier rýmu kalla.
33. Feriu dvals á fræda [sa]ls má firde brióta,
giallded falls má þanninn þrióta
þrætu als, skal enda hlióta.

3ia Kallmus ryma

1. Til leyks skal eg teygja streing
traustann first i minne,
og yggjar glóggvann fára feing
fródann þridia sinne.
 2. Svidris veid[e v]eita skal
vitru ýta meinge,
þundar bland so þýdum sal
þrætu út af geinge.
 3. Gries skal rása glamma hind
glaums um ýmsar [s]lóder,
glettu mitt ý geistum vind
g[lamma]r fýllinn móde.
 4. Best mun fyrst ad birta frá
þeim bauga fògrum runne,
mærdar skierder mannsaungs skrá
miðdurinn vidris þunne.
- 3 Dvergaskipið: skáldskapurinn skal rása um ýmsar slóðir glaums (skemmtun-
ar). Í geistum huga (glettu vindi, skáldsins?) glamma fýllinn móði, þ.e. gefur
hljóð frá sér, en hver er hann? Eyðufyllingin g[lamma]r er vafasöm.
- 4.4 vidris, skr. vidrix í hdr.

5. Berlýngs fyrre bátur vann
af blástri lestast gálu,
sem lauf[a] stafur lýúfur fann
lundinn banda fálu.
6. Ad vís glósar vítrum reck
vod[a] neidar efne,
audmýgt prúda pr[ófad] fieck,
prýddur brodda stefne.
7. [Ran]da bender bad med sann
blýdust [rád] sier kienna
vist med traust þ[ann vitra] mann,
so vodinn næde [r]en[na.] || || 5v
8. . . . [kast mál]
. . . . þettad skilia,
svarade kir og kiæ[rn v]id stál
kappa ad sýnum vylia.
9. Oss mun þessi furda first
fyrir þvý verd[a] ý sinne,
þier sem giored ad kalla á Christ
kienning sinnid minne.
10. Þier sem vora vited trú
valla i óllu lýka,
bága eirn ad bidied nu
um bót vid hlutina slýka.
11. Mig listir výt ad varða vid
fy[r]ir vanann raunar seggia,
fliótt ef mætt[i g]iefast þaug grid
gód þier rád ad leggja.
12. Þegar mig hefur þiódinn beidt
þýd sier rád ad kienna,
þad hef eg lýdum liúfum veidt,
sem laungum hýngad renna.
13. Ør hef eg sparad alldrey mýn

6.1 vís. Betur færi á vís(u). Þannig J.Þ.

7.1–2 Eyðufyllingar J.Þ.

7.3 traust, leiðrétt úr *straust* hdr.

8.1 Sjá lausamálstextann, Gering l. 112–113. J.Þ. gat lesið: . . . *kast mál*.

- órd til virða bóta,
 ef mönnum kinne að mýnka pýn,
 og mæðan náde að þríóta.
14. Þó skal výsa þeige þier,
 því fra hende mynne,
 ef mættir hitta mest hiá mier
 mædu nád á þinne.
15. Sie eg þú ert settur hrigd
 og sútar líótri pýnu,
 ý raun þier sýne rietta digd,
 ráde hlýd þú mýnu.
16. Þýn ef re[i]nist trigg og traust
 trúinn æ med listum,
 sem þu fremur, lát ey laust,
 líóst á [Jes]um Chrýstum.
17. Hún ef reinist ri[e]tt og gód,
 rád mýn stod þier veita,
 þ[á munt]u rýma þrautar mód,
 ef þann veg [giøre]r breita.
18. Fedur áður vorer vist
 [vest] þá Chrystum pýndu,
 hónum rau[na huggun sý]st
 hr[íád]er i [rá]dum [sýndu.] || || 6r
19. . . .
 . . .
 sòg[du] að bragde þeýe þar
 [þennann g]lud að vera.
20. Enn med sann þier a[uk]id vid
 epter sleptum máta,
 þennann [ma]nn og góðann gud
 giøre þier að játa.
21. Lýka á bæted, láted skrá
 líóst um [Ch]rýsty dauda,

14.1–2 Betur færi á að orðin *þó* og *því* skiptu um stöðu.

18.3–4 J.Ð. las: *honum raun[a hug]gun sízt hrjádír í ráðum (eða náðum) s[sýndu]*.

19 Sbr. söguna, Ger. I. 122–3.

- þesse á krosse kalla ried þá,
so kvaldist holdid rauda.
22. Hann ad sönnu heria ried
til heliar kv[al]anna ranna,
giörde hörðum mætte med
mirkra örð ad kannu.
23. Þanninn vinna þetta [r]ied
þýdur gud med sanne,
orku stirk þann ej hefur lied
óðrum góðum manne.
24. Seýer þú ý þinne trú
þrekinn y leike sti[r]kra
sem barn hafe eirn þar bund[id] nú
böðulinn leidann mirkra.
25. Sýna vyne seige þier
ad sönnu hann med öllu
sókt hafe magt og sigri [m]ed
ý satans lióta höllu.
26. Satt ef þettad seýast kann
sýdann guds af ráde,
satans lióta sveit þá vann
sitia i liótu háde.
27. Veit eg liótur minn[a]st mun
mann a þennann leinge
þvý hel[i]ar kvala hrepte hrun,
hrumur i aumu geinge.
28. Kross ef Jesú kinne [ad] siá,
kvalarar fælast mundu,
higdu brögðum þeim ad þá,
er þrauta lióter [st]undu.
29. Hafer þú liúfa trigð og trú,
traust a Chrýsto þýnum,
og vonar [ra]unar þar á þú,
þá mun svýa þýnum. ||

|| 6v

21.3 *kalla ried*. Hdr. skiptir milli lína: *kallar / ied*.

23.3 *þann*, hdr. hefur [. .]ú, þ. e. e. t. v. *þú*, en það sýnist hljóta að vera *villa. lied*, J.Þ. las *téð* (að öllum líkindum ranglega).

30. Skilords til er kappin[n k]vad,
k[vala i] naumann týma,
kaupmann svipa[st ótt m]un ad
ört þig burtu ad rýma.
31. Á þeim deige er yckar mót
sem ædste Chryste deide,
og því hagar best til bót,
bid ad stóðvist reide.
32. Branda þund ef bilar ej trú,
blýdur á ráðum mýnum,
kved eg smýder kross eirn þú,
kir, nær vexte þýnum.
33. Sýdann ræd eg þetta þier,
þýdur eydir skýða,
reirdur verdur raunum med
reckurinn n[o]ckud lýða.
34. Móte lát hinn mikla [kr]oss
midium dyrunum standa
rodinn m[ed] blýdum benia foss,
briótur nýtur randa.
35. J húse því sem hvýler þú
h[igg] þú ad brógdum klárum,
bender rand[a], boga láttú
blód ur raudum sárum.
36. Eins og hans þú hefur á trú
haga fògrum krosse,
sýdann riódann so til bú
med sára dýra fosse.
37. Córón[u] fa þú fýna þier
forna af þirnis flie[tt]jum,
eins til sans og ynnid mier
ydar af gude riettum.
38. Á þeim deige var[a] þig vel,
vinur minn, bæn ad rækia,

30.1–2 k[vala i] styðst við það, að átt er við þíningartíð Jesú.

30.3 J.P. las: kaupmann svipa orðum að.

- þa kaupmann lipur, kiærn vid viel,
kiemur þig heim ad sækia.
39. Vidurinn klæda, vera skalt ein,
vís i húse ynne,
þinn so anna[r] einginn sveirn
athófn vita kinne.
40. Gófugur hefur þú heilla stýgs
h[af]jed braut || af renna, || 7r
þvi verdenn [. . .]jedar výgs
vydurinn naud ad kie[nna].
41. Rád mýn stoda randa staf
riett med [h]ætte sniðllum,
frýdur, riódur far þú [af]
fótunum mætur ðllum.
42. Tak nú [dú]k med rauna rig,
runnur svinnur linda,
[m]áttu riett um miðann þig
minnugur þennann binda.
43. Córónu þier á koll upp lát,
kvýða [h][a]dinn pýnu,
ad því leidur giefur gát,
þá geisar ad húse þýnu.
44. Leinge stánga lýkama þinn,
so lýde blód ur undu,
sem læker slýker langt um sinn
lióst af Christó dundu.
45. Skýrt so birtist benia foss
blýdum [þ]iódum fleire
sem þier rómed Christs af kross
klár hafe fared dreire.
46. Á tým[a] þeim sem týrs ad sprund
tekur ad leika á þræde,
hinn vill granne fá þinn fund,
fliótt ef hitta næde.

40.3–4 J.P. las: *því verd . . . ard (eða erd) . . . rndar vígs vidurinn naud að kenna.*
Sennilega eru vísuorðin brjáluð, sbr. hljóðstafasetninguna.

47. Legg þig diggur listar mann,
þó lánga þvýngun ey[e]r,
a kosta bestann krossinn þann,
kved eg so býða meýger.
48. Kir skalt vera krosse [á,]
kvalinn med fölu bragde,
órða stirdur eidast má
ymur af góma flagde.
49. Výt hier hrosta bastid brást
best og mustid lióða,
lýst mier frosta lastid skást
lesta i guste hlióða.

4u Kallmus rymur

1. D(r)ickurinn sá med fiólner fór,
fir[r]ist lióða ynne.
þó mun eg verða þunda[r] biór || || 7v
þilia ý fiórða sinne.
2. Sýst [eg] fer ad senda brag
saudungs raddar lýnu,
óbreitt hef eg ódar lag
epter vanda mýnum.
3. Fórn og brotinn fara mun [le]st
feriann hárs ad renna,
hlýt eg þvý ad b[æta] upp best
bátinn jggar þennann.
4. Góma nóck[vinn] geingur stirt,
glettu lúd er kilia,
[eg] kann sýst ad yrkia mirt,
öldinn má það skilia.
5. Aungvann studnýng Edda ljær,
ód af nægdum kvæde,

49.4 *lesta*, hdr. hefur *lost*a.

2.2 *saudungs*, leiðr. úr *sandungs*. *Sauðungs raddar lína*: kona.

3.4 *jggar*, þ. e. *Yggjar*.

5.1-2 Líkl. brenglað, á e. t. v. að vera: Edda ljær engan stuðning (að ég) kvæði
óð af nægdum.

- sónar lundur lýtid grær,
lióða brestur sæde.
6. Sem eg af einum sagdann ód,
er satan bleckia hugde,
enn þó náðinn guddóms góð
garp um sýder dugde.
7. Mannsaungs eie mentenn fæst
af minne órða prýde,
vókium til þar vilda eg næst
vísna ender snýde.
8. Fyrre giörde ad falla þar
fiólnirs virt hiá mó[nn]um,
sem runnur auds er rauner bar
r[ád]um hlýdde sönnum.
9. Víst med listum vísðóms þá
var ý málum hradur,
sýd[an] aptur so nam tíá
sá ebreski madur.
10. Fest þig eins á fagrann kross
og fyrir þeim neidar geste,
sem þier ádur ynnid o[ss]
allt af Jesu Chrýste.
11. Lýkamans h[aga] so limunum þýn,
lýklegast ý máta,
[fli]ótt áttu, so firrist pýn,
fætur á výt ad láta.
12. Med ut þöndum örmum tvei[m]
[þ]ú átt á krosse hánga,
haga þier epter h[erra] þeim
hrepte daudann stránga. || || 8r
13. Kórónu . . .
. . .
bid þinn gud ad biarga þi[er],
breyt ad or]dum mýnum.

7.4 *snýde*, villa f. *smíða*? (Eða ór. vh. þát. af *snúa*?)

13.1 *Kórónu*, efra hlut bókstafanna má greina 7v neðst. Endurtekning 13.1–2 efst á 8r er glötuð.

14. Þanninn [mál sitt enda]r út
auds fyrir dýrum ni[örde,
þraut]a madurinn þíáður sút
þe[ssu íáta gi]örde.
15. Þá af audmýkt þig[gia ried
þe]ssa lidsemd góða
<af> manne þeim sem [mest va]r lied
megtin visku fróða.
16. [Seigist hann] hafa sanna trú
a sýnum gude og [herra],
hann mun sýst ý hörmung nú
hugg[un lá]ta þverra.
17. Minnist hann sem mæl[ti fyr]
madurinn ráða hagur,
nú er kominn [nau]da bir,
næste fóstu dagur.
18. Á þvÿ [hefur a]lla vackt,
okadur nauda fóllum,
[hinn sem] áður hafde sagt
hlutunum breiter [óllum].
19. Af ebreskum það ynnum reck,
[atburd]inn má þó lýta,
rýka mans [ad r]anne gieck
runnur stálsins hvýta.
20. [So] fór allt sem sagde fir
sender gilt[ra m]ækia,
kaupid vill med kiænsku bir
[koma] hinn leide ad sækia.
21. Skalf þá fl[est o]g titra tók
týrs um alla brúde,
[sýna]r ferder sútar jók,
satan áframm [knúde.]
22. Sannlega meir enn seigiast má
[sig]lars bediann forna

17.3 [nau]da. Sveig má greina, sem oft er yfir u. Því ekki [ná]da.

19.2 [atburd], e. t. v. [ender]

- var sem hrist [vid herför þ]á,
svo [hvò]rge má vid spórna.
23. . . .]dist riett
med [. . .
. .]rla[. .]ina . . . || || 8v
. . .
24. . . .
. . . .]ia
dirunum húss ad hlaup[a þeir
harda] kvól ad rækia.
25. Giægðist y [dyr sá girntist sál]
og glirnum renna vilde.
var þv[ý lýkt sem] logande bál
lieke um siónar [skildi.]
26. [Skia]rt sier móte skýna sá
skiala[rinn þrung]inn móde
blessadann Chrýstý kr[ossinn þá
kia]ru dreirdann blóde.
27. Liúfann a[llri lýki]ng med
sem læknarinn pýnast vi[lde,
þótt]ist vita þúngt med gied
þrauta [dólg]urinn gillde.
28. Hnýgande med [hòfud] var,
hagad so riett ý skórdum,
córónu lýkt] á krosse bar
og Chrýstur ádur f[ordum.]
29. Þrióte vestum þar vid brá,
[þá leid] ylla úr máta,
verr enn skiemdur [þóttist] þá,
þvý nam ylla láta.
30. Fyrir [liótar] glirnur gestur
greip med vondu [ræ]me,
eins og výtis eldur vestur
y [augu] hans ad kiæme.
31. Æde grimmur og [ill]ur vann

- med ávýtuninne sig kvelia,
 [barmar] sier med svikanna bann
 so og hátt na[m tel]ja.
32. Eg hef giört ad þíóna þeim,
 þa [ried] satan mæla,
 hann lofar þú er leiste h[eim,]
 enn líóst mig giörir nú tæla.
33. V[ikinn] burtu vinur minn er,
 valda ma [þad] pýnum,
 Chrýstur Je[sus] kom[in] er hi|er
 krosse upp á sy[num.]
34. sins
 [s]aler . . .
 . . .
 . . . || || 9r
35.
 . . .
 [e]r hann nu komenn aptur hier
 . . .]lý standa.
36. Sagde hann veý, eg . . .
 senn skulum burtu halda,
 ellegar [mun o]ss umbun þá
 aptur ad nýu giald[a.]
37. Hef eg nu feinged hád og spott,
 [hátt] ried Satan ýnna,
 jlla er aptur g[olded] gott,
 sem giörde eg ádur vinna.
38. S[vo nú] ferdast frá þeim stad
 flærdar s[egg]jurinn trilde,
 hann kvad þangad al[drei a]d
 aptur koma skilde.

31.2 ávýtuninne. Betur færi á ávýtunum.

32 Virðist úr lagi.

34–35 Visurnar á mótum 8v og 9r glataðar að kalla. Fyrir ofan orð 35.3 má sjá nokkra bókstafi: . . [ld]ed . . her . . nga . .

36.1 Það sem vantar sýnist hefjast á h-, og er vandséð að svo mætti vera. Vel mætti hugsa sér: *Sagde hann: veý eg seigia má.*

39. Sagde [hann] med harma rig,
hier eg sýst vil d[vel]ja,
ej skal Jesus aptur mig
ý ann[ad] sinne ad kvelia.
40. Svartur bur[tu fa]lsarinn fór
med filgiara vesta sy[na,]
heljar alla keirde i kór,
kvýða[fullt] þeir hrýna.
41. Hvurr nam anna[nn ángra] ótt,
aamt mun slýgt ad heira,
um [Kall]amus fyrir kátri drótt
kveda verðum meira.
42. Þanninn leist[e hann] þrautum frá
þeingill himna [ranna,]
grátande hann giørde þá
giæ[sku dro]ttins sanna.
43. Af ebreskum þ[ad ynni eg fy]rst
yt(r)um branda sveyge,
[þá nam íá]ta þenna[nn] Christ
þegar á [sama deige.]
44. || || 9v
45. [Þá var ský]rdur þundur stáls
y þv[i helga] nafne,
vard af trúar verkum [friál]s,
vona eg ýllu hafne.
46. Hann [med] sýnu fólke fieck
fagrann trúar [gróða,]
þar mun falla um þýðann re[ck
þu]ndar ferianm móða.
47. Kallamus [sem] kvýðann þar
Christur hialp nam [senda,]
i túrne einum týinn var
týð [sýns lý]fs til enda.
48. Góða yðran giørde [hann]

44 Glötuð vísa á mótum 9r-v. Á 9r má á slitrum neðst sjá Jesú nafn, og 9v:
[s]álar [hi]rdi[r] . . .

46.3 þar, leiðrétt úr hier hdr.

med grát og tára flóde,
kiær so [til sýn] kappa þann
kallade Jesu góde.

49. [Öndu] hans med sóma sid
senda á him[na pa]lla
drottinn sier vid hægri hlið,
[huggun] brast þá valla.
50. Sýst vill glei[ma sí]num lýd
signadur herrann góde,
[á þó d]inie diófla strýð,
drottinn sviptur [mód]e.
51. Heidur sie þier herrann dýr
fy[rir hiá]lp i naudumm pýna,
ute er þetta [ævennt]ýr,
ódurinn skal svó dvýna.
52. [Fliótt nú] renne feriuur dvals
framm ad hófn[um sínu]m,
þvý skal starfed órda als
enda . . . mýnum.
53. Þeir sem vilia lesa [liód
og li]ed er visku giæde
i læid fære [lakan ód,
lýkst so] þetta kvæde.
54. Onars str[. . .

48.3 *kappa*, leiðrétt úr *happa* hdr.

49 Líklega brengluð vísa. Sagnorð vantar í samhengið.

52 Síðustu vísurnar þrjár eru með breyttu skriftarlagi, en s.h., ritaðar eitthvað síðar en hitt. [*Fliótt nú*] mætti eins vera [*Fornar*] eða [*Fúnar*].

54 Á tjásum má sjá nokkra sundurlausa bókstafi framhaldsins. Efalaust hefur þetta verið síðasta vísa rímunnar.

SUMMARY

THE story of a certain Callinius has found its way into some records of Icelandic literature. The earliest printed mention of it is in Hálfdan Einarsson's *Sciagraphia Historiæ Literariæ Islandicæ* (Copenh. 1777), but it has received little attention. A tale with this name in its title has been found in one manuscript only, *Brit. Mus. Additional 4859*, where it was written at the close of the 17th century. The same

story is here revealed to be the source of a set of rímur which were probably composed in the 17th century.

On inspection the Callinius saga of Add. 4859 reveals itself as a transcription of the medieval religious tale entitled 'Af sýslumanni ok fjánda' in Hugo Gerings Íslandzk æventýri, where it was edited as No. 48 from the manuscript AM 657 A 4to, the only medieval manuscript in which it has been preserved.

The text of Add. 4859, despite its changes in wording and style, contains some significant readings which appear to be more original than those of 657. The late manuscript has independent textual value and reveals corruption in the medieval text. On the other hand, alterations in the language of Add. 4859 have often blurred its evidence.

The erroneous assumption of an independent tale of Callinius is doubtless connected with the name of the chief character, who is a minister to the king of France. In the medieval text he has no personal name; he is often mentioned by his latin title *ballivus*. The name Callinius (or Kallinus, Kallamus) in the later text and rímur has obviously been created by misreading this title.

Both the prose text of Add. 4859 and the rímur have been printed above. The prose is printed on account of its textual value, which it is difficult to measure with exactitude, but in the case of the rímur there is the added motive of preserving their text. The rímur, by an unknown poet, are known to exist only in the manuscript Lbs. 1065 8vo, written at the beginning of the 19th century. This manuscript was in a state of rapid disintegration late in the century, when the scholar Jón Þorkelsson transcribed most of the text and printed some samples of the rímur in his book, *Om digtningen på Island i det 15. og 16. århundrede* (Copenh. 1888, p. 172-4). However, he did not identify the story and he considered the rímur to be a good deal earlier than is likely. The present edition follows the editor's own reading as far as is possible, using Jón Þorkelsson's in places where the text has been lost in the meantime. The text of the rímur does not agree exactly with either of the two prose texts.

Introducing the tale, the 14th century text of AM 657 A 4to refers to a latin source. There seems to be no reason to disbelieve this, but no latin nor any other source or close parallel has yet been found. In subject-matter the tale is closely related to the legend of Theophilus, as was pointed out by Gering. The minister loses his position on account of corruption, but gets it back at the cost of pledging his soul to a stranger who is the Devil. Instead of the Virgin who saves Theophilus, the minister gets the advice of a kind and learned Jew, and as a result of this the Devil loses his bargain. The reader gets a strong impression that the author wanted to change the very evil role and image of the Jew of the Theophilus legend into a good one.